

Коновальчук І.М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до налагодження конструктивної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту //SCIENTIFIC LETTERS OF ACADEMIC SOCIETY OF MICHAL BALUDANSKY – Volume 6, 2018. – №3. – С.49-53.

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО НАЛАГОДЖЕННЯ
КОНСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ТА БАТЬКАМИ В
СИТУАЦІЇ КОНФЛІКТУ**

Коновальчук Інна

Анотація. У статті визначено та проаналізовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до конструктивної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту; виділено об'єктивні та суб'єктивні причини недостатнього рівня готовності вчителів до означеного виду діяльності; уточнено сутність поняття "педагогічні умови"; встановлено вплив формування позитивної мотивації на ефективність професійної підготовки студентів до вирішення конфліктів дітей з батьками; представлено мету, завдання та зміст авторського спецкурсу; розкрито потенціал активних та інтерактивних методів навчання у формування готовності майбутніх учителів до надання кваліфікованої допомоги батькам у налагодженні позитивних взаємовідносин з дітьми.

Ключові слова: педагогічні умови, підготовка майбутніх учителів до конструктивної взаємодії, активні методи навчання, інтерактивні методи навчання.

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FUTURE PRIMARY SCHOOL
TEACHERS FOR CREATING CONSTRUCTIVE INTERACTION WITH
CHILDREN AND PARENTS IN A CONFLICT SITUATION**

Konovalchuk Inna

***Annotation.** The article defines and analyzes pedagogical conditions of future primary school teachers preparation to constructive interaction with children and parents in a conflict situation; specifies objective and subjective reasons for insufficient level of teachers readiness for the activity under discussion; the meaning of the notion «pedagogical conditions» is specified; the influence of forming positive motivation on the effectiveness of professional training of the students in resolving the conflicts between parents and children is established; the purpose task and essence of authors course are presented; the potential of active and interactive methods of teaching in the formation of readiness of future teachers to provide qualified assistance to parents in establishing positive relationship with children is revealed.*

***Key words:** pedagogical conditions, preparation of future teachers for constructive interaction, active teaching methods, interactive teaching methods.*

Актуальність дослідження. Виникнення в дитини зі вступом до школи нових життєво важливих потреб та інтересів, розширення сфери її діяльності, зміна соціального статусу часто призводить до виникнення конфліктних ситуацій у взаємовідносинах з батьками. Прояви таких конфліктів у дітей молодшого шкільного віку в основному мають ситуативний характер. Однак за несприятливих умов та відсутності своєчасного педагогічного втручання вони можуть стати стійкими особистісними утвореннями й негативно впливати на розвиток дитини [Коновальчук, 2013]. Конфлікти дітей з батьками характеризуються високим рівнем невизначеності та нестандартності із-за латентності чинників, що їх викликають, індивідуальних особливостей їх учасників, специфіки відносин у кожній сім'ї, рівня її педагогічної культури. Різноманітність причин, складність форм та серйозність наслідків таких конфліктів потребує від учителя початкових класів готовності вміти вчасно виявляти порушення у батьківсько-дитячій взаємодії та надавати

кваліфіковану допомогу батькам у створенні сприятливого психологічного клімату в сім'ї та налагодженні позитивних взаємовідносин з дітьми.

Постановка проблеми дослідження. Аналіз багатопланових досліджень та практики роботи молодих учителів дає підстави констатувати наявність певної суперечності між наявністю в батьків молодших школярів проблем при вирішенні конфліктів у стосунках з дітьми та неготовності педагогів до надання їм кваліфікованої допомоги в налагодженні між ними конструктивної взаємодії. Причини недостатнього рівня підготовки майбутніх вчителів початкових класів до конструктивної взаємодії з дітьми та їх батьками в ситуації конфлікту полягають: у відсутності в змісті навчальних дисциплін професійного циклу тем, які розкривають сутність, природу й причини конфліктів у взаємовідносинах дітей з батьками; нерозуміння майбутніми педагогами своєї ролі в налагодженні взаємин між ними; безсистемність знань студентів про особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку; переважання традиційних репродуктивних методів навчання, недостатній рівень мотивації студентів до оволодіння знаннями та вміннями, які необхідні для успішної комунікації та взаємодії з дітьми та батьками; низький рівень професійної рефлексії тощо.

Мета статті: виділення, обґрунтування та аналіз педагогічних умов підготовки вчителів початкових класів до конструктивної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту.

Результати дослідження. Становлення майбутніх педагогів, формування основ їх педагогічної майстерності у взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу розпочинається на етапі професійного навчання у вищому навчальному закладі. Підвищення ефективності та системності підготовки майбутніх учителів до вирішення конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячих відносинах можливе за обґрунтування та реалізації певних педагогічних умов.

Сутність поняття "педагогічні умови" тлумачиться вченими з різних позицій: чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [Бабанский, 1989, с. 115]; сукупність можливостей навчального та матеріально-просторового середовища, які впливають на особистісний і процесуальний аспекти системи й забезпечують її ефективне функціонування та розвиток [Ипполитова, 2012, с. 9]; система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [Пехота, 2003, с. 85].

Аналіз позицій різних дослідників дозволяє виділити низку положень важливих для розуміння сутності поняття "педагогічні умови" в розкритті нашої проблеми: педагогічні умови є тими елементами педагогічної системи, що забезпечують ефективність її функціонування і розвиток; педагогічні умови розкривають потенціал освітнього середовища в підготовці студентів до професійної взаємодії; внутрішні педагогічні умови впливають на формування професійно значимих особистісних якостей студентів, визначають характер спрямованості навчальної діяльності, особливості взаємодії її суб'єктів; зовнішні педагогічні умови сприяють узгодженості та функціонуванню процесуальних компонентів процесу професійної підготовки студентів; внутрішні та зовнішні умови взаємопов'язані; реалізація комплексу необхідних умов підвищує якість підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками.

У контексті нашого дослідження ми визначаємо педагогічні умови, як сукупність тих компонентів педагогічної системи, що забезпечують ефективність реалізації мети, завдань, змісту, організаційних форм, методів і засобів процесу підготовки майбутніх вчителів початкової школи до взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту.

Поняття "педагогічні умови" в контексті професійної підготовки вчителя в основному розглядається науковцями в зв'язку з їх впливом на

ефективність педагогічного процесу. До таких педагогічних умов відносять: створення інформаційного середовища, забезпечення професійної спрямованості дисциплін, розробка та використання модульних програм курсів, забезпечення взаємозв'язку між фаховими та загальними дисциплінами [Тверезовська, Філіппова, 2009, с. 91]. Ю. Костюшко визначив такі педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до міжособистісної взаємодії в ситуації конфлікту: модульна побудова психолого-педагогічних дисциплін; створення оптимальних умов для становлення, корекції та утвердження продуктивних способів, прийомів і стратегії міжособистісної взаємодії у суперечливих ситуаціях за рахунок застосування активних соціально-психологічних форм організації навчальної діяльності [Костюшко, 2004].

Узагальнюючи, констатуємо, що більшість дослідників наголошують на важливості в процесі підготовки вчителя до взаємодії у ситуації конфлікту формування у майбутніх фахівців професійної спрямованості, позитивної мотивації навчання, системи теоретичних знань і практичних умінь, застосування активних форм і методів навчальної діяльності студентів.

Вибір та обґрунтування педагогічних умов професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до налагодження конструктивної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту нами здійснювалось на основі аналізу результатів наукових розвідок з означеної проблеми, результатів власного дослідження сфер прояву та причин конфліктів у батьківсько-дитячих відносинах [Коновальчук, 2010], вивчення труднощів, з якими стикаються вчителі-практики при вирішенні конфліктів між дітьми та батьками, попередньої діагностики рівня та виявлення наявних проблем у практиці формування готовності вчителів початкових класів до означеного виду діяльності. В результаті зроблено висновок, що підготовка вчителів початкових класів до налагодження конструктивної

взаємодії дітей з батьками в ситуації конфлікту буде ефективною за таких педагогічних умов:

- усвідомлення студентами можливих негативних наслідків дитячо-батьківських конфліктів та формування в них позитивної внутрішньої мотивації до оволодіння необхідними для їх вирішення знаннями й уміннями;

- розробки та введення спецкурсу "Технології конструктивної взаємодії вчителя початкових класів з дітьми та батьками в ситуації конфлікту" з метою засвоєння та систематизації студентами необхідних теоретичних знань, набуття практичних умінь та розвитку індивідуально-особистісних якостей;

- використання активних та інтерактивних форм і методів навчальної діяльності студентів;

Розглянемо детальніше зазначені педагогічні умови.

В теорії та методиці професійної освіти підкреслюється значимість формування позитивних мотивів до педагогічної діяльності, які є тими внутрішніми стимулами, що забезпечують активність та свідомість студентів як суб'єктів професійного становлення. Мотивація до педагогічної діяльності – це сукупність стійких мотивів з певною ієрархією, що в подальшому проявляється в професійній спрямованості та особистісній і фаховій зрілості вчителя. Ми дотримуємося точки зору, що студент може і має вибудувати ієрархію власних мотивів, які поєднуючись із спрямованістю утворюють основу цілепокладання та ініціативності в оволодінні технологіями взаємодії з батьками й дітьми. Мотиви визначають ставлення студентів до навчальної діяльності та усвідомлення професійної позиції вчителя й особистісної відповідальності у вирішенні конфліктів дітей з батьками.

На формування позитивної мотивації студентів у підготовці до взаємодії з батьками та дітьми в ситуації конфлікту впливають: інтерес до проблем

дітей, їх благополуччя у стосунках з батьками; стійка професійна потреба в створенні сприятливих умов для особистісного розвитку дитини в сім'ї та нейтралізації факторів виникнення конфліктів; установка на здобуття необхідних знань та умінь; переконання в своїй місії педагога щодо допомоги батькам у вихованні дітей; зміст навчального матеріалу, усвідомленість та активність навчальної діяльності; гуманістична спрямованість учителя, яка при вирішенні конфліктів проявляється у його центрованості на дитині як суб'єкті власного життя, як особистості, здатної до самовизначення і саморозвитку.

Високий рівень мотивації забезпечує цілісність особистісної та професійної складових готовності майбутніх учителів початкових класів до конструктивної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту.

Проведений аналіз освітньо-професійних та навчальних програм свідчить, що в змісті підготовки студентів спеціальності "Початкова освіта" відсутні дисципліни, або, принаймні, теми присвячені питанням конфліктів молодших школярів з батьками. Тому вважаємо, що необхідним є розроблення та впровадження спецкурсу "Технології конструктивної взаємодії вчителя початкових класів з дітьми та батьками в ситуації конфлікту". Спецкурс є складовою загальної системи професійної підготовки вчителів початкових класів, вивчення якого спрямоване на систематизацію необхідних для здійснення професійної взаємодії знань студентів з психолого-педагогічних та фахових дисциплін та вироблення здатності їх практичного застосування.

Загальною метою спецкурсу є формування у студентів готовності до взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту. Мета конкретизується у системі навчальних завдань теоретичної і практичної підготовки студентів та формування ціле-мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-практичного та рефлексивного компонентів такої готовності.

У результаті вивчення спецкурсу студенти повинні знати: особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку, порушення яких може спричинювати їх конфліктну поведінку; психолого-педагогічні основи професійної взаємодії; сутність, закономірності виникнення та ескалації конфліктів; чинники, сфери, типи, специфіку конфліктів дітей молодшого шкільного віку з батьками; завдання, зміст та способи діяльності вчителя щодо діагностики, попередження та врегулювання конфліктів у взаємовідносинах дітей і батьків; моделі, алгоритми, методи і прийоми конструктивної взаємодії з учнями та батьками в ситуації конфлікту.

У процесі вивчення спецкурсу студенти повинні оволодіти уміннями: усвідомлено застосовувати психолого-педагогічні знання при аналізі й вирішенні конфліктних ситуацій дітей з батьками; вчасно діагностувати та аналізувати причини виникнення конфліктів дітей з батьками; проектувати та реалізовувати систему роботи з попередження конфліктів між дітьми та батьками; моделювати різні варіанти розвитку конфліктних ситуацій дітей з батьками та обґрунтовано обирати оптимальне рішення; використовувати ефективні методи й прийоми конструктивної взаємодії з молодшими школярами та їх батьками в ситуації конфлікту; оцінювати й коригувати процес та результат взаємодії; здійснювати саморегуляцію свого робочого самопочуття та регулювати психо-емоційні стани дітей і батьків.

При формуванні змісту спецкурсу ми керувалися принципом інтегративності, згідно з яким цілісне формування комплексу знань можливе за умов органічного поєднання усіх елементів системи знань [Вознюк, Дубасенюк, 2009]. Спецкурс включає два змістові модулі, виокремлення яких зумовлено необхідністю формування комплексу загальних та спеціальних знань і практичного засвоєння технологій конструктивної взаємодії вчителя з батьками та дітьми у ситуації конфлікту. Також значна увага надавалася зв'язкам тем спецкурсу зі змістом інших дисциплін професійно-практичної підготовки студентів.

Окрім засвоєння студентами теоретичних знань та набуття практичних умінь професійної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту в програмі підготовки студентів передбачені завдання розвитку професійно значущих особистісних якостей та здібностей, актуалізації потреб у самовдосконаленні, вироблення індивідуального стилю спілкування.

Обов'язковою педагогічною умовою ефективності процесу підготовки майбутніх учителів до взаємодії з дітьми та батьками є його відповідність змісту, формам і методам професійної діяльності, що реалізується через використання активних та інтерактивних форм і методів навчання.

Сутність активних методів навчання полягає у створенні дидактичних і психологічних умов, які сприяють прояву інтелектуальної, особистісної, та соціальної активності студентів, розвитку в них творчого мислення, формування вмінь нестандартного розв'язання певних проблем, удосконалення навичок професійного спілкування [Ягупов, 2002].

Методи активного навчання характеризуються спеціально створеними ситуаціями, в яких кожний студент мусить і може проявити свою пізнавальну активність, творче мислення, самостійність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається шляхом постійної, активної взаємодії всіх його суб'єктів [Пометун, 2007, с. 17]. Дидактичною основою таких методів є активна позиція студента, яка сприяє поглибленому розумінні змісту навчального матеріалу завдяки співтворчості й співробітництву, обміну знаннями й досвідом з іншими. При цьому пріоритет надається ігровим, дискусійним та дослідницьким методам, яким притаманні інтенсивні процеси групової взаємодії. В інтерактивних формах навчання в студентів формується специфічний досвід взаємодії, який аналогічний професійному – здатність до співпраці, розуміння інших, взаємодопомоги, об'єднання цілей, мотивів, спільного пошуку конструктивних способів вирішення конфліктів.

Ціlestимулююча функція інтерактивних методів змінює мотиваційно-сміслові установки студентів. В процесі активної взаємодії відбувається ціннісне прийняття цілей та збагачення мотивів професійної підготовки, усвідомлене й поглиблене привласнення змісту навчання, актуалізація потреб творчої діяльності та самореалізації. Процесуальна функція інтерактивних методів полягає в налагодженні діалогового навчання, співнавчання, взаємонавчання його суб'єктів. Також за допомогою інтерактивних методів, зокрема, моделювання, рольових і ділових ігор, забезпечується поступовий перехід від навчальної діяльності і взаємодії до квазіпрофесійної діяльності і взаємодії. Оцінювально-рефлексивна функція інтерактивного навчання реалізується через самооцінку та оцінку інших, оскільки групові форми роботи дають можливість кожному студенту порівнювати свої дії з діями партнерів, бачити, як вони оцінюють, приймають його творчі ідеї, пропозиції. Інтерактивні методи навчання розвивають у студентів здатність до імпровізації, відмови від штампів, що є обов'язковим компонентом творчої взаємодії.

Висновки. В контексті виділених педагогічних умов підготовка майбутніх учителів початкових класів до конструктивної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту розглядається нами як цілеспрямована навчальна діяльність, що характеризується суб'єктністю, усвідомленістю, вмотивованістю, активністю, творчістю в оволодінні необхідними знаннями та вміннями. За змістом така діяльність інтегративна, оскільки в ній відбувається міждисциплінарний синтез знань, єдність теоретичної та практичної підготовки, формування умінь, розвиток професійно значимих особистісних якостей та здібностей. За формою така діяльність інтерактивна, квазіпрофесійна й передбачає творчу взаємодію її суб'єктів, групові методи роботи, моделювання та імітаційне програвання професійно орієнтованих ситуацій конфліктів дітей з батьками.

Література

- [1] Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды / Ю.К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
- [2] Вознюк О.В., Дубасенюк О.А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: [монографія] / О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.
- [3] Ипполитова Н. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация / Н. Ипполитова, Н. Стерхова // General and Professional Education. – 2012. – № 1. – С. 8–14.
- [4] Коновальчук І. М. Особистісні особливості дітей молодшого шкільного віку як суб'єктивні чинники їх конфліктів з батьками // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Т. VIII, вип. 1. – К., 2013. – С. 442–450.
- [5] Коновальчук І.М. Сфери конфліктної взаємодії батьків з дітьми молодшого шкільного віку / Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків: ХНПУ, 2010. – Вип. 37. – С. 168–178.
- [6] Костюшко Ю.О. Педагогічні особливості підготовки майбутнього вчителя до міжособистісної взаємодії в ситуації конфлікту: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – Житомир, 2004. – 258 с.
- [7] Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / [авт.-упор. О.М. Пехота]. – К. : В-во А.С.К., 2003. – 240 с.
- [8] Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 141 с.
- [9] Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови» // Нова педагогічна думка. – 2009. – №3. – С. 90–92.
- [10] Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

References

[1] Babanskij YU.K. Izbrannye pedagogicheskie trudy (Selected Pedagogical Works). – M.: Pedagogika, 1989. – 560 p.

[2] Vozniuk O.V., Dubaseniuk O.A. Tsilovi oriientyry rozvytku osobystosti u systemi osvity : intehratyvnyi pidkhid : [monohrafiia] (Target reference points for personality development in the system of education: integrative approach: [monograph]). – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. – 684 p.

[3] Ippolitova N. Analiz ponyatiya «pedagogicheskie usloviya»: sushchnost', klassifikaciya (Analysis of the notion "pedagogical conditions": essence, classification) / N. Ippolitova, N. Sterhova // General and Professional Education. – 2012. – № 1. – pp. 8–14.

[4] Konovalchuk I. M. Osobystisni osoblyvosti ditei molodshoho shkilnoho viku yak sub'iektyvni chynnyky yikh konfliktiv z batkamy // Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy /za red. S.D. Maksymenka. (Personality features of children of junior school age as subjective factors of their conflicts with their parents Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after. GS Kostyuk APS of Ukraine / ed. S.D. Maximenko). – T. VIII, vyp. 1. – K., 2013. – pp. 442–450.

[5] Konovalchuk I.M. Sfery konfliktnoi vzaiemodii batkiv z ditmy molodshoho shkilnoho viku / Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody. Psykholohiia. (Spheres of conflict interaction of parents with children of junior school age / Herald KhNPU named after GS Pans Psychology). – Kharkiv: KhNPU, 2010. – Vyp. 37. – pp. 168–178.

[6] Kostiushko Iu.O. Pedahohichni osoblyvosti pidhotovky maibutnoho vchytelia do mizhosobystisnoi vzaiemodii v sytuatsii konfliktu: (Pedagogical peculiarities of the future teacher's preparation for interpersonal interaction in a conflict situation): dys. ... kand. ped. nauk. – Zhytomyr, 2004. – 258 p.

[7] Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vprovadzhennia pedahohichnykh tekhnolohii / [avt.-upor. O.M. Piekhota] (Preparation of the future teacher for

the implementation of pedagogical technologies). – K. : V-vo A.S.K., 2003. – 240 p.

[8] Pometun O. Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia (Encyclopedia of Interactive Learning). – K., 2007. – 141 p.

[9] Tverezovska N., Filippova L. Sutnist ta zmist poniattia «pedahohichni umovy» (Essence and content of the notion "pedagogical conditions") // Nova pedahohichna dumka. – 2009. – № 3. – pp. 90–92.

[10] Yahupov V.V. Pedahohika: Navch. Posibnyk: (Pedagogy). – K.: Lybid, 2002. – 560 p.